

KYIAK, Svitlana, SOLDATENKO, Halyna and KYIAK, Pavlo. Vasyl Dzhevinsky: Return from Oblivion - A Pioneer in Desert Agriculture and Afforestation. *Journal of Education, Health and Sport*. 2023;41(1):014. eISSN 2391-8306. DOI <http://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2023.41.01.014> <https://apcz.umk.pl/JEHS/article/view/54303>

The journal has had 40 points in Ministry of Education and Science of Poland parametric evaluation. Annex to the announcement of the Minister of Education and Science of December 21, 2021. No. 32343. Has a Journal's Unique Identifier: 201159. Scientific disciplines assigned: Physical Culture Sciences (Field of Medical sciences and health sciences); Health Sciences (Field of Medical Sciences and Health Sciences). Punkty Ministerialne z 2019 - aktualny rok 40 punktów. Załącznik do komunikatu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 grudnia 2021 r. Lp. 32343. Posiada Unikatowy Identyfikator Czasopisma: 201159. Przypisane dyscypliny naukowe: Nauki o kulturze fizycznej (Dziedzina nauk medycznych i nauk o zdrowiu); Nauki o zdrowiu (Dziedzina nauk medycznych i nauk o zdrowiu).
© The Authors 2023;
This article is published with open access at License Open Journal Systems of Nicolaus Copernicus University in Torun, Poland
Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author (s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non commercial license Share alike. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 19.06.2023. Revised: 20.07.2023. Accepted: 19.08.2023. Published: 22.09.2023.

Vasyl Dzhevinsky: Return from Oblivion - A Pioneer in Desert Agriculture and Afforestation

Svitlana Kyiak¹, Halyna Soldatenko², Pavlo Kyiak

¹ Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine. Postgraduate student (Department of Botany and Landscape Gardening), carotasan@gmail.com; pavelkiak14@gmail.com

² Independent Researcher and Journalist, Verkhniodniprovsk, Ukraine

Abstract

Background. Vasyl Mykolayovych Dzhevinsky, born in Verkhniodniprovsk in 1879, was an outstanding scientist, forester, and agronomist who laid the foundations for desert agriculture development in the Aral Sea region. His pioneering work in afforestation and plant cultivation under harsh desert conditions remained unknown in his homeland for a long time. **Material and methods.** The article is based on the analysis of Dzhevinsky's autobiographical manuscript covering the period from 1898 to 1953, as well as additional historical research. **Results.** Dzhevinsky developed an innovative method of cultivating plants in trenches in the desert, which allowed for effective afforestation and vegetable cultivation in an extremely dry climate. His work contributed to transforming the Chelkar station into a flourishing oasis, with orchards, gardens, and vineyards. **Conclusions.** Dzhevinsky's achievements in desert agronomy and forestry had a significant impact on agricultural development in the Aral Sea region. His story illustrates the potential of innovation in overcoming challenging environmental conditions and highlights the importance of restoring the memory of forgotten scientists.

Keywords: Vasyl Dzhevinsky, desert agronomy, afforestation, agricultural innovation, Aral Sea region, history of science.

Світлана Кияк, Галина Солдатенко, Павло Кияк

До рук двох жінок – письменниці, журналістки Галини Солдатенко (Семенчі) та природознавиці Світлани Кияк – потрапив рукопис їхнього земляка, уродженця м. Верхньодніпровська Василя Миколайовича Дзевінського за походженням - поляка. Ім'я цього вченого, лісовода, агронома, соратника М.І. Вавилова, який поклав початок справі освоєння земель Приаральської пустелі методом траншейного землеробства, досі було невідоме на його батьківщині. Пропонуємо два нариси, основані на автобіографічному рукописі цієї непересічної людини, який навіть пустелю зміг перетворити на квітучий сад.

ВАСИЛЬ ДЖЕВІНСЬКИЙ: ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

Нестерпно пекуче сонце. Безмежні піщані дюни. Жодного деревця. Безлюдні пустелі Приаралля. Край мало придатний для життя. Щоправда, місцеві жителі якимось пристосовуються до суворого клімату, де вітри віють в протилежні боки і набувають сили ураганів, влітку спека переважає за сорок, а взимку морози сягають цієї ж позначки і пронизують наскрізь.

Хто ж може приїхати сюди жити із краю квітучих садків і родючого чорнозему? Ну хіба що каторжники - на заслання.

Чи службовці - на виконання надважливого державного завдання.

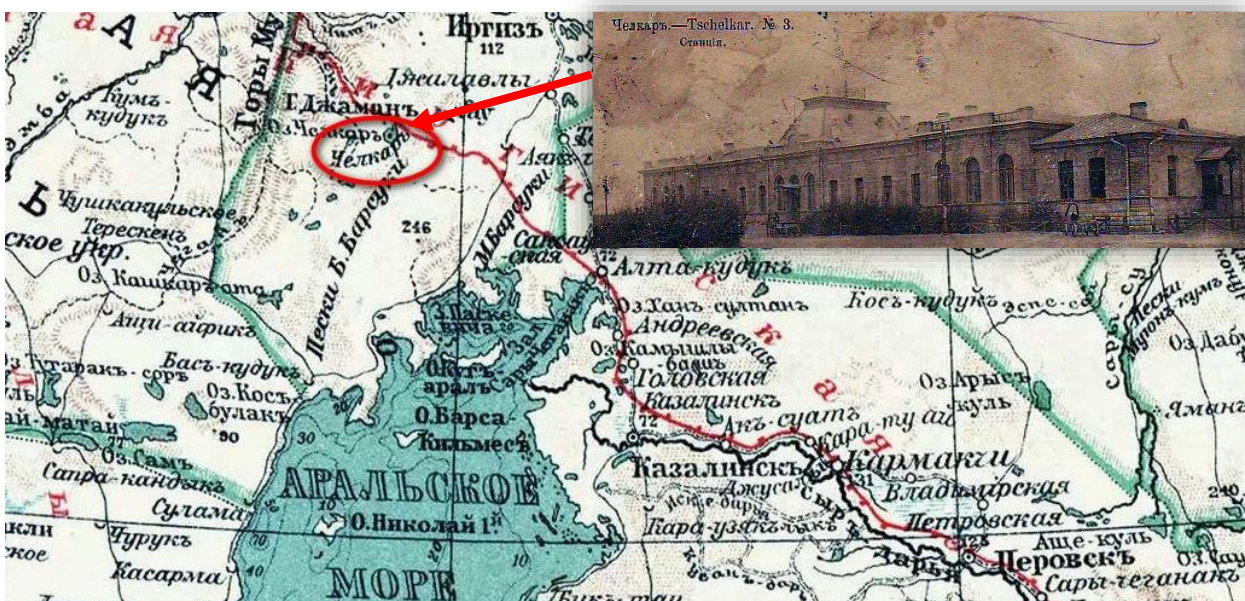
Поблизу станції Челкар. Фото із альбому Ашуркова Євгенія

Для цих місць чи не найважливіша справа – одвічна війна з пісками.

Через пустелю вже прокладено залізницю і вздовж неї побудовано станції та роз'їзди. Залізниця сполучила Оренбург із Ташкентом – Європу з Азією. І це було вкрай необхідно для Російської імперії. Та піщані буревії і кочові бархани заважали вільному руху потягів – пісок засипає колії. І залізничники не встигають його розгрібати. Пісок треба закріплювати – висаджувати дерева та кущі з міцним кореневищем. Але ж тут нічого не росте! Земля не придатна для землеробства. Так вважалося споконвіку.

Невеличка залізнична станція Челкар (сучасна назва Шалкар) поблизу пісків Великі Барсуки. Одна із багатьох на гілці колишньої Ташкентської залізниці. В дореволюційний час цей район за своїми суворими умовами вважався безнадійним, непридатним для вирощування будь-яких дерев, кущів чи сільськогосподарських культур.

Відсутність власних, місцевих, продуктів харчування, суворість кліматичних і ґрунтових умов створювали особливо тяжкі обставини для життя в Челкарі.

Приаралля. Станція Челкар. Із Інтернету.

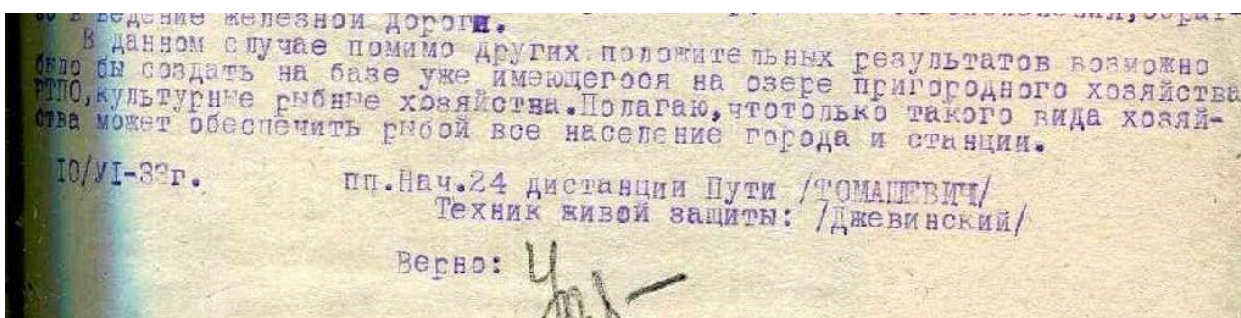
Та сталося диво – зелені насадження таки зупинили сипкі піски! А Челкар перетворився на справжній оазис – тут з’явилися квітучі сади, городи, баштани, виноградники. В садах загули бджоли і на «мертвій» землі розквітли айстри, гвоздики, троянди, а на станції пасажирам почали продавати... раки. З’явився розплідник для дерев, що обслуговував весь пустельний район, сад біля станції, город промислового значення на площі 150 гектарів, на пустинних берегах озера Челкар розрослися кущі та дерева [1].

Селище Челкар (Шалкар) перетворилося на місто, районний центр. Біля станції з’явився православний храм.

https://nailizakon.com/fotogalereya_kazahstan/shalkar/shalkar.html

Місто стало відповідати своїй назві – в перекладі з казахської «шалкар» означає «великий, просторий». Для пустельних поселень воно й справді велике, а втім забезпечило себе не тільки овочами та фруктами, а й власною рибою [2].

Фрагмент листа директора Самаро-Златоустівської залізниці, 1933 р.

І все це завдяки одній людині – головному лісівнику дев’ятої залізничної дільниці, техніку живого захисту Василю Миколайовичу Джевінському, який прибув сюди у 1912 році.

На невеликому шматочку своєї присадибної землі, всупереч глузливім кепкуванням, він почав розводити культурні рослини і ділитися ними з сусідами. І на превеликий подив навіть науковців, на «безплідному ґрунті» він став вирощувати небачені врожаї: цибулю масою до

700 грамів, такої ж маси моркву, кілограмові грона винограду, кавуни та гарбузи до 15 кілограм, помідори в два з половиною метри заввишки. А ще тут з'явилися суниці, смикавець (чуфа), бавовна, каучуконоси... Хіба ж не диво!

Та найдивовижнішим для мене виявилось те, що людина, яка вдихнула життя в пустелю Казахстану – наш земляк, родом із повітового Верхньодніпровська Катеринославської губернії.

Я тут не буду розповідати про життєвий шлях Василя Джевїнського та його наукові досягнення, це може краще зробити моя добра знайома – Світлана Кияк, фахівець із природознавства.

До її рук, як вона вважає, випадково, потрапив нарис його трудової діяльності.

Та напевно це було випадковістю...

Світлана зателефонувала мені і поділилася своєю несподіваною радістю. На той момент я такого польського прізвища навіть не чула. Та за кілька днів по тому до моїх рук, знову ж таки випадково, попадає не зовсім звичайний документ - план однієї садибної ділянки, датований 1920-м роком [3]. Спочатку мене зацікавило те, що план накреслено не на папері, а викарбовано на спеціально обробленій тканині. Та придивившись до надписів я остовпіла: так це ж якраз те, про що мене запитувала Світлана – місце Верхньодніпровської садиби Джевїнських!

Фрагмент плану садибної ділянки, 1920 р.

Микола Харитонович Джевїнський був батьком нашого Приаральського озеленювача та селекціонера. І дитячі роки його молодшого сина Василя пройшли саме тут, на Заріччі (так колись називався район Верхньодніпровська за річкою Самоткань). І саме тут, у батьківському маєтку, здобув наш герой перший досвід і у садівництві, і у городництві, і у бджолярстві.

Я відшукала цей маєток! І як не дивно, тут до сьогодні збереглися старі будівлі (а можливо й дерева), що ще можуть пам'ятати дореволюційні часи.

Старий цегляний будинок (вигляд станом на 2021 р.)

Колись садиба була великою і простягалася аж до річки. Як пише сам Джевінський, на ній був двір з будовами, сад з пасікою, город та косовище. За роки радянської влади вона була поділена на окремі ділянки і віддана під забудову новим господарям. Та деякі споруди все ж зал

Сучасний вигляд старого будинку

Під новим дахом (вигляд станом на 2021 р.)

За сторіччя багато чого змінилося. Та під оновленим дахом ще притаїлася сива старовина...

Збереглися і старі глиняні будівлі, щоправда зараз вони вже ні для чого не придатні. Якась із цих напівзруйнованих споруд могла колись бути кузнею. В своїй автобіографії Василь Джевінський писав, що його батько був ковалем і працював вдома разом із двома старшими синами.

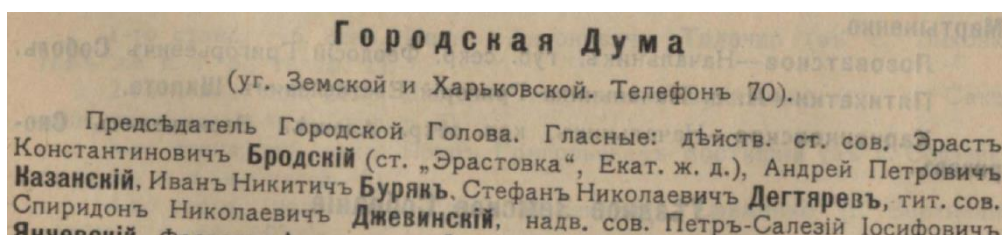
Старі будівлі

Насправді верхньодніпровські Джевінські були заможними міщанами. Та згадка про власну кузню може виявитись дуже цікавою.

В 1906 році в Списках осіб, що мали право брати участь у з'їздах виборців в Державну Думу по м. Верхньодніпровську значаться: Микола Харитонович Джевінський та два його сина, Іван та Карпо [4].

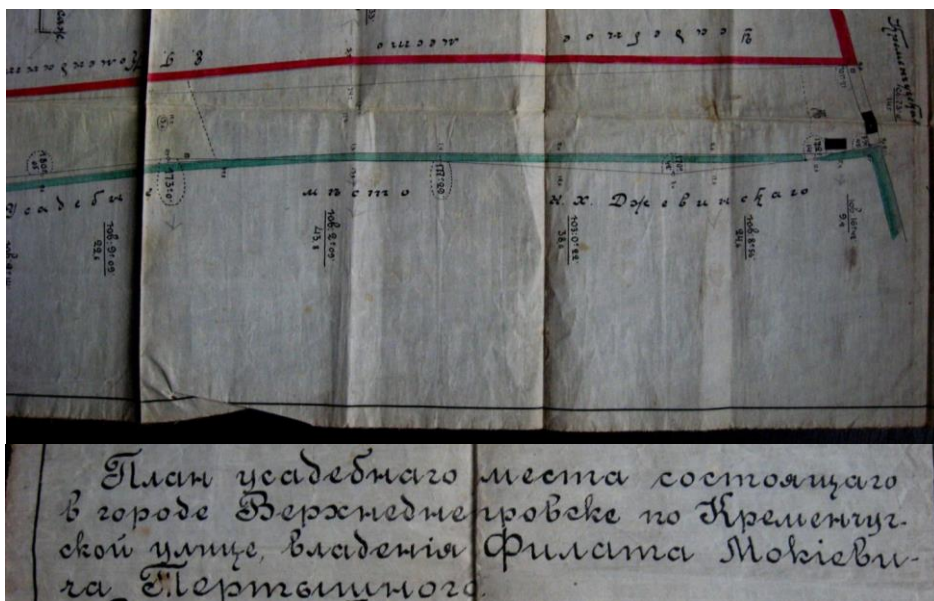
Та тут чомусь немає Спиридона Миколайовича Джевінського, який на 1911 рік був колезьким секретарем і очолював Верхньодніпровську поштово-телеграфну контору, в 1913 році обирався Верхньодніпровським Міським Головою, 1915 року був відсторонений від посади і переданий в руки правосуддя. Та вже наступного року титулярний радник Спиридон Джевінський значиться серед членів Міської Думи, як, до речі, і його брат Іван [5].

«Екатеринославский адрес-календарь, 1916 г.»

Так що інформація в автобіографії Василя Джевінського про те, що його батько та брати були звичайними ковалями, м'яко кажучи, дещо перебільшена. Та це й зрозуміло - якби виявилось, що він був не пролетарського походження, його б навряд чи прийняли до комуністичної партії.

В мене є підстави думати, що Джевінські мали приватну кузню, на якій працювали інші робітники. Можливо, серед них був і Філат Тертишний (в деяких документах - Тиртишний). Справа в тому, що це саме він відкупив частину сусідньої садиби і відразу ж побудував там... кузню. Ще до того, як було збудовано житловий будинок.

Цей план, як і інші фото та документи, мені люб'язно показали подружжя Віра та Віктор Гудимови. Віктор – онук Філата Тертишного. Він і зараз мешкає на частині цієї садиби (вона була розділена на кілька ділянок). Серед збережених старих ділових паперів я звернула увагу на дуже цікавий документ, що допоміг мені зрозуміти один загадковий епізод із оповіді Василя Джевінського.

Майже все своє трудове життя В. М. Джевінський провів у Казахстані. Та кілька разів він повертався на Україну: 1900 року - в рідний Верхньодніпровськ для відбування військової повинності, в 1939-му – на Миколаївщину (в Вознесенськ), де він збирався дожити віку з сім'єю у власному будиночку і куди повернувся в 1944-му після евакуації (з того ж таки Челкара).

В мережі Інтернету я наштовхнулася на цікаву замітку І. Резванова про Нурію Лапитову [6] Далі цитую: *«Во время войны она занималась озеленением на станции Челкар. Рабочие сажали лесополосы для защиты железной дороги от песков... 11 сосен, посаженных Нурией Латыповой в барханах недалеко от станции Челкар, сейчас украшают наш город. Женщина работала на железной дороге и после войны. Вместе с другими работницами возле вокзала они сажали деревья, разбивали цветники»*

Замітку проілюстровано фото часів Вітчизняної війни. Ось воно:.

Ілюстрація до статті І. Резванова

Цілком ймовірно, що один із чоловіків на цьому фото (можливо той, що в білому піджаку) і є Василь Джевінський. Тому, що саме тоді він був садівником на станції Челкар.

Між іншим, коли восени 1944 року він повертався на Україну і попросив трохи насіння цибулі сорту «Золотий шар» (над виведенням якого він сам же колись пропрацював тут кілька років), в цьому йому було відмовлено.

Можливо, Вознесенськ – то батьківщина його дружини Ніни Андріївни, що варила українські борщі в пустелі, перетвореній її чоловіком на оазис. Під час війни хату, в якій залишались під час німецької окупації його дружина і теща, було зруйновано. Та до колишньої своєї батьківської оселі сім'ю він не перевіз. Не було вже, мабуть, тут садиби у Джевінських.

У мене збереглися спогади А. П. Овчаренко, 1911 року народження. В своєму листі вона пише: *«На Заріччі (на чорноземах, біля самої річки) жило три сім'ї. Виїхали ці сім'ї в кінці 20-х років. Видно, що далеко (казали за кордон), бо продавали все – до зошита з гербом імператора Росії».*

Повертатися в 1939 році йому було нікуди.

Та восени 1923 року, як тільки справи з підкоренням пустелі почали налагоджуватися, він розраховується з роботи в Челкарі і таки їде на свою малу батьківщину, до Верхньодніпровська. Тут він влаштовується звичайним землеміром і займається нарізом ділянок для безземельних селян (зокрема, селища Братського). Та через рік знову повертається в Приаралля. На що він сподівався? І що не склалося? Можливо на розгадку наштовхнуть фото та папери, збережені нащадками найближчих сусідів?

Зверніть увагу на ось цей унікальний документ, укладений в цей же період:

КАРТА.

Владения денационализованного недвижимого имущества, заключающегося в постройках: 1) Дом метель мезанжнй, кровлей черепицей размер площ. 25 кв. саж., 2) Кухня мезанжнй, кровлей черепицей размер площ. 10 кв. саж., 3) Сад мезанжнй, кровлей черепицей размер площ. 2 кв. саж., 4) Кладовый мезанжнй, кровлей черепицей размер площ. 2 кв. саж., 5) Сад мезанжнй размер площ. 2 кв. саж. и 6) Погребок мезанжнй размер площ. 1 кв. саж. находящегося на участке земли г. Верхнеднепровска по Временному улице

№ _____, имеющего меру: от улицы Улице, от участка № 4 Дзержинского по линии смежной 750 + 2250 + 5300 + 3000 + 1300 и от участка в Никитинской по линии смежной 1500 + 740 + 3600 и смежной земли по дороге в 22 кв. саж. по дороге 150 кв. саж. садом 225 кв. саж. и смежной 616 кв. саж. всего 2 кв. саж.

1922 года 17 Января 8 дня в силу жилищного закона У. С. С. Р. от 1-го Ноября 1921 года, согласно просьбы бывшего владельца вышеописанного имущества Филиппа Мокиевича Шертманова

представившего в удостоверение принадлежности ему имущества следующие документы Копию договора от 31 марта 1920 года, заверенную нотариусом Харьковским Судом 1 участка Верхнеднепровского района по реестру № 214

постановлением Верхнеднепровского Откомхоза от 30 Января 1922 года, вышеописанное имущество денационализировано и передано в собственность Филиппа Мокиевича Шертманова по внесению названного владения в реестр денационализированных имуществ по г. Верхнеднепровску за № 514

КАРТА володіння ДЕНАЦІОНАЛІЗОВАНОГО нерухомого майна.

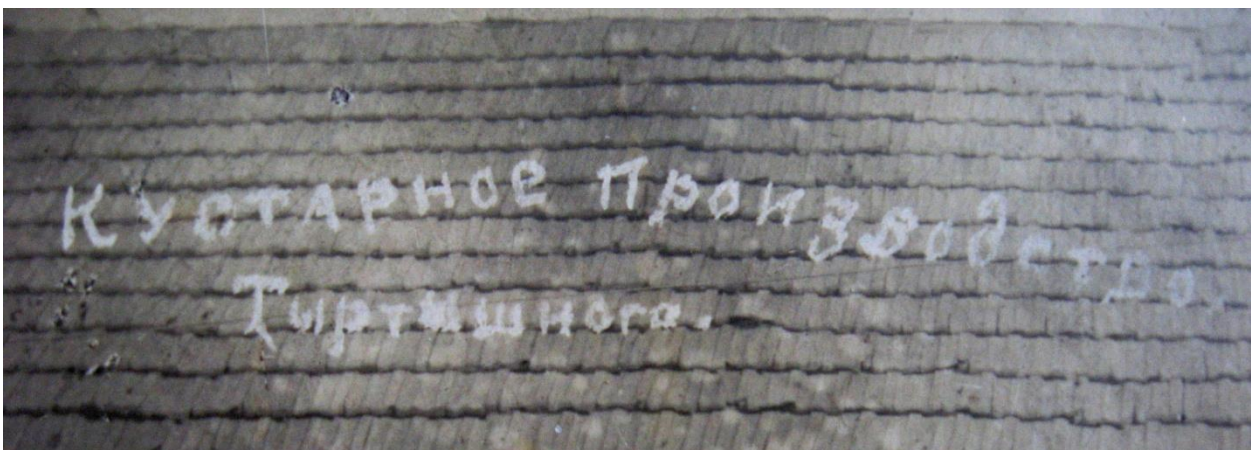
Отже, націоналізоване майно почали повертати його колишнім власникам!

А ось і фото щасливого власника на фоні його виробництва:

(Філат Тертишний з сім'єю та робітниками кустарного виробництва)

Філат Тертишний з дружиною та дітьми серед робітників кузні, 1920-і роки

«Кустарное производство Тыртышного»

Це не що інше, як кузня, побудована на придбаній кілька років тому земельній ділянці, що спочатку була конфіскована, а потім повернута власнику!

Був такий період на зорі радянської доби – НЕП (нова економічна політика).

Та Джевінському, мабуть, не пощастило. Його родичі, напевне, були «ворогами народу»...

Остаточо на Україну Василь Джевінський повернеться лише після війни. Він повернеться на свої родючі землі і привезе з собою жоржину кольору бордо. До кінця свого

життя він займатиметься її селекцією, виведенням нового сорту. І врешті решт побачить на одному кущі різнокольорові квіти!.. Символічно, чи не так?

Різнокольорові жоржини. Фото з Інтернет

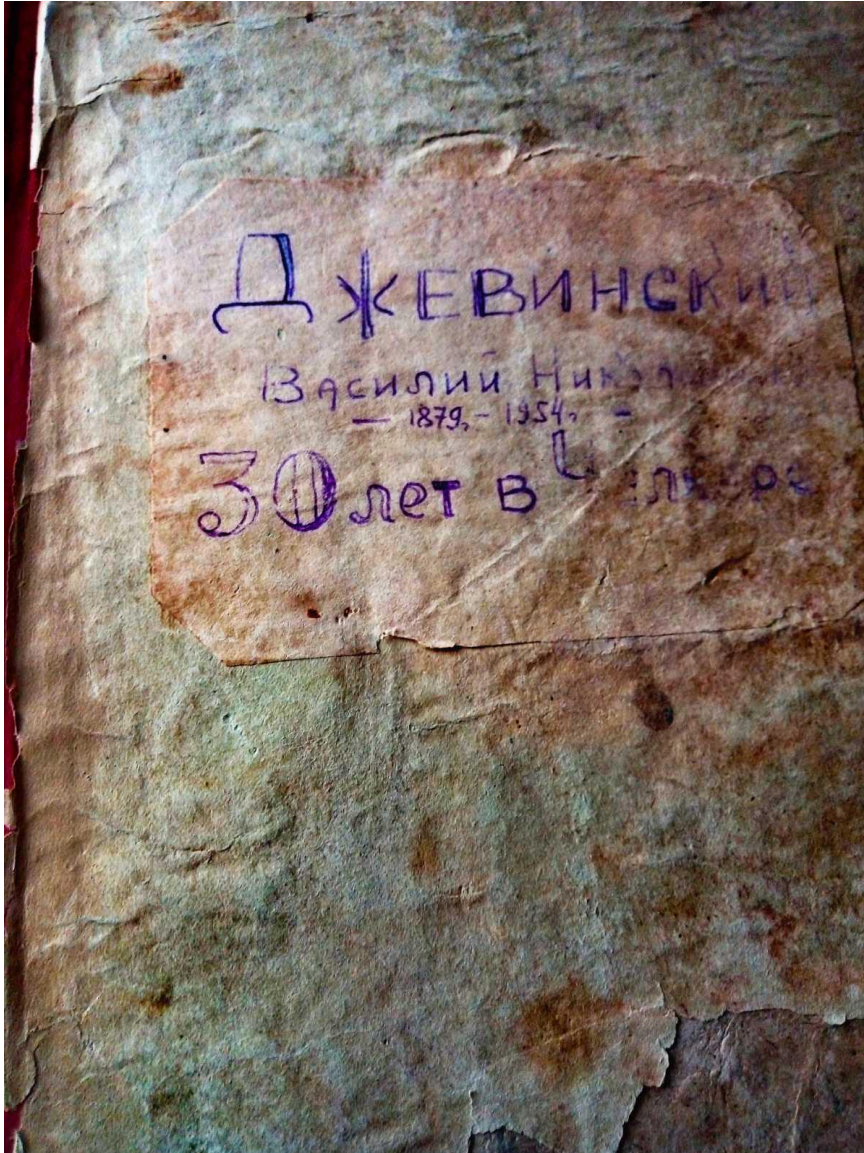
Життя цієї людини було різнобарвним та багатогранним. Мені відкрилася лише одна невеличка грань, один малесенький пелюсточок, випадково занесений вітром. Цього замало, щоб увявити весь квітучий сад Джевінського. Тож, передаю слово людині, яка знає про нього більше – Світлані Кияк.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джевинский Василий Николаевич. 30 лет в Челкаре. Очерк трудовой деятельности лесовода Джевинского Василия Николаевича с 1898 по 1953 год. Рукопись (с приложениями).
2. Государственный архив Актыбинской области.
Фонд №85, опись №1, арх. дело №149
3. План усадебного места состоящего в городе Верхнеднепровске по Кременчугской улице, владения Филата Мокиевича Тertyшного. 1920 г. (Приватна колекція)
4. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/97/Verhnedneprovsk_city_Duma_voters_1906.pdf
5. Екатеринославский адрес-календарь, 1916 г. Издание губернской типографии. С. 334
6. <https://diapazon.kz/news/82028-v-voynu-v-chelkare-posadili-11-sosen-oni-do-sih-por-rastut>

Екологічний проект тривалістю в 30 років

Волею долі мені до рук потрапив унікальний рукопис, автобіографічний нарис видатного уродженця Верхньодніпровська, 1879 року народження - Джевінського Василя Миколайовича. Ця дивовижна людина 30 років жила і працювала у Приараллі. Наш земляк був справжнім подвижником, що поклав початок справі освоєння земель Приаральської пустелі. «Казахстанський Мічурін» - так називали його сучасники.

Титульна сторінка рукопису, поверненого із забуття

Коли тримаєш в руках оповідання людського життя, гортаєш пожовклі, тендітні сторінки, в кожній з яких пульсує думка автора, відчуваєш, перш за все, відповідальність. Як воскресити забуте ім'я співвітчизника, витягти із забуття пам'ять про трудівника, невтомного лісівника, меліоратора, агронома, який тривалий час жив і працював на чужині? Я занурилася в цей автобіографічний нарис з перших рядків. Легкий склад, художні подробиці поруч з науковою термінологією полонили мене відразу. Почала читати, і не змогла зупинитися, поки не прочитала весь рукопис до кінця.

Забігаючи наперед скажу, що Джевінський Василь Миколайович, уродженець повітового міста Верхньодніпровськ Катеринославської губернії працював:

1. Завідувачем насадженнями Ташкентської залізниці (станція Челкар) 1912 - 1918 р;
2. Помічником начальника відділу садівництва і піскоукріплення Туркестанського округу шляхів сполучення 1918 - 1920 р;
3. Начальником агрономічної ділянки Ташкентської залізниці 1920 - 1923 рр;
4. Начальником деревного розплідника Оренбурзької залізниці 1924 - 1939 рр.

Має нагороди, ряд друкованих праць, був представлений до нагородження орденами, але так і не удостоївся їх отримати. Місцеві жителі міста Шалкар (колишній Челкар) дуже тепло відгукуються про Джевінського.

Борис Єфремов, житель міста Шалкар пише:

«Це вчений ... який багато зробив для Челкара! Відкрив ділянку Дослідної станції ВІР, на якій працював сам по рослинництву в зоні напівпустелі, організував розплідник для овочів, фруктових дерев і різних ягідних кущів, виконав велику роботу по закріпленню руху піщаних барханів (висаджував тисячі сосен). Під його керівництвом був розбитий літній сад з клумбами, навколо залізничних об'єктів посаджені дерева і чагарники, облаштовані клумби з квітами! Йому за життя потрібно було б поставити пам'ятник в Челкарі !!!»

Наш земляк з м. Дніпро доктор сільськогосподарських наук, професор Сич Зеновій Деонізович, який тривалий час працював в Челкарі на Приаральській дослідній станції ВІР, зазначає:

«Головна заслуга Джевінського Миколи Васильовича у тому, що він розгадав секрети природи для заліснення піщаних пустель і зупинив сипучі піски! Це дуже важка справа... Зараз уже розроблено багато технологій, але він одним з перших зробив це у пустелі, де щорічна сума опадів складає від 40 до 220 мм, наявні сильні вітри, спека літом, сибірські морози зимою».

Аральське море і Приаралля... Про них написано багато. Для українців це місце відразу нагадує солдатчину Тараса Шевченка. Навколо моря (яке тепер уже практично висохло, залишивши сіль та піски) лежать величезні піщані, глинисті та сольові пустелі: Великі та Малі Барсуки, Муюн-Куми, Кизил-Куми, Приаральські Каракуми з переходом на плато Устюрт. Складно уявити, як важко було людині опинитися в напівпустельній непривітній місцевості з піщаними бурями після життя на квітучій Верхньодніпровщині...

На початку ХХ століття у 1902-1903 роках Англія на замовлення Росії швидко провела залізницю від Актюбинська до Ташкента, але сипучі піски «проснулися» від будівництва і почали рухатися, засипаючи дорогу. Нічого не допомагало, та захист прийшов від українських лісівників.

На Арал почали направляти випускників дворічної лісової школи при Велико-Анадольському зразковому лісництві (нині Великоанадольський лісовий технікум Донецької області). Серед них був випускник Василь Миколайович Джевінський (1879-1954 рр. з Верхньодніпровська), який винайшов траншейний спосіб заліснення сипучих пісків у котловинах видування. Для цього викопували глибокі траншеї у піщаній пустелі Великі Барсуки, засипали небагато лісового ґрунту з Уральських гір з мікоризою грибів, і висаджували сосну, тополь і в'яз. Траншеї зимою накопичували сніг, а літом капілярна волога з глибини забезпечувала рослини вологою. Цей метод можливий лише у пісках, тоді як у глинистих пустелях капілярна волога залягає дуже глибоко і до неї пробиваються лише корені чорного саксаулу. У котловинах видування вітер втрачав свою швидкість і рух пісків припинявся. Про успіхи траншейного землеробства за методом Джевінського писали у журналі «Огонёк» (14 грудня 1945 року).

Зазначу, що саме праці Джевінського явилися передумовою для створення Приаральської дослідної станції Всесоюзного Інституту Рослинництва (м. Челкар) під керівництвом академіка, генетика Миколи Івановича Вавилова. Вавилов сам обрав це місце, де страшні літні спеки з вітрами та піщаними бурями, переходять у суворі зими. Клімат типово різко континентальний: літом спека сягає 42 °С, а зимою – до -40 °С. Середньорічна сума опадів складає від 80 до 200 мм, відносна вологість повітря у пісках могла понижуватись до 10-15 %. Кращого місця для дослідження адаптивних реакцій рослин щодо температур, низької відносної вологості повітря, засолення, стійкості до вітрів навіть важко уявити.

Попередньо Джевінським були отримані цінні результати, які послужили основою для організації сільськогосподарського освоєння пустель. Він, попри всі негаразди, глузування місцевих чиновників та відверте цькування, запровадив практику заліснення пісків, ввів траншейне землеробство у котловинах видування сипучих пісків. З метою забезпечення населення продовольством викопав траншеї, у яких вирощували картоплю, овочі, виноград, смородину.

Фото з архіву професора Сича Зеновія Деонізовича. Василь Миколайович Дзевінський на своїй присадибній ділянці у Челкарі, 1932 р.

До того ж Василь Миколайович надав значну підтримку найближчому помічникові Вавилова – молодому тоді, Малюгіну Євгену Олександровичу.

У широке коло наукових і державних інтересів Вавилова входила, як одна з найважливіших, проблема сільськогосподарського освоєння територій, що раніше зовсім не використовувалися в цілях землеробства або використовувалися неефективно. В першу чергу вченого цікавили великі простори пустель і напівпустель. Саме в цьому допомагав академіку Вавилову Є.О. Малюгін. У 1931-1932 рр. Євген Олександрович був одним з начальників загону піщано-меліоративної експедиції Бюро пустель Всесоюзного Інституту Рослинництва (ВІР), який працював на пісках Західного Казахстану між, а також у Приараллі. Були отримані цінні результати, які послужили основою для організації сільськогосподарського освоєння пустель, пов'язаного з переходом тваринників від кочового до осілого способу життя. У 1933 р М. І. Вавилов за погодженням з Актюбінським облвиконкомом доручив йому організувати Приаральську дослідну станцію ВІР в Челкарі. З цього моменту Малюгін увійшов в число «отців-пустельників», як любовно називав Микола Іванович своїх співробітників, що займалися відповідальною і дуже важкою роботою в екстремальних умовах пустельних районів.

Відвідування Миколою Івановичем Вавиловим (другий зліва) Приаральської дослідної станції ВІР у 1934 р.

Завдяки невтомній діяльності Е. А. Малюгина і створеної ним дослідної станції сільськогосподарське освоєння пустелі Приаралля за 1933-1946 рр. прийняло реальні форми, а кочове населення окремих районів розширило свій харчовий раціон.

Фото з архіву професора Сича Зеновія Деонизовича. Старий корпус Приаральської дослідної станції - 1980 рік

Фото з архіву професора Сича Зеновія Деонизовича. Новий корпус Приаральської дослідної станції ВІР - зима 1981 року

У своєму автобіографічному нарисі Джевінський розповідає про те, як забезпечив Малюгіна всіма умовами для роботи, включаючи проживання, харчування. Про внесок Джевінського у створення передумов появи у Приаральській пустелі дослідної станції всесоюзного значення говориться у статті В. Афанасьєва: Операція «Большие Барсуки».

Виноградарство у траншеях, розроблених Джевінським В.М. Кінець 70-х років минулого сторіччя

Отже, довготривалий і плідний доробок Джевінського з піскозакріплення, лісорозведення та садівництва створив сприятливі умови для організації Приаральської дослідної станції ВІР в місті Челкар. Співробітниками дослідної станції був виконаний колосальний обсяг досліджень по розробці комплексних методів освоєння пустель і методів сталого управління цими ресурсами, агротехніки обробітку польових, овочевих і плодово-ягідних культур, поліпшення водного балансу легких ґрунтів аридної зони. Були впроваджені у виробництво ґрунтозахисні сівозміни, ефективні методи траншейного, богарного і поливного землеробства. ... Але це все станеться пізніше. Першим же невтомним трудівником, людиною, що створила у пісках квітучий сад, навчила городництву місцеве населення був наш земляк – Микола Джевінський.

Завдяки рукопису ми можемо скласти уявлення про те, що відбувалося в ті буремні і трагічні роки, відчутти атмосферу, в якій жили його сучасники.

Ось такий воістину видатний у нас земляк із Верхньодніпровська, що народився в Зарічній частині міста, в родині коваля у невеликій садибі з трьома десятинами землі, фруктовим садом і пасікою.

Помер Василь Джевінський 9 травня 1954 року, похований у місті Вознесенськ Миколаївської області. Його з теплом згадують в далекому Казахстані, будемо пам'ятати і ми на його Батьківщині!

P.S.

Рукопис Дзевінського заслуговує на детальне опрацювання. Це глибокий історичний і науковий документ, що проливає світло на деякі аспекти життя вчених кінця 19, першої половині 20 століття. В нарисі трудової діяльності відображені до теперішнього часу не відомі факти, що стосуються людей з близького оточення академіка М.І. Вавилова.

References

1. Colleagues of Nikolai Ivanovich Vavilov: Researchers of Plant Genetic Resources: Alpatyev A. M. Federal Research Center N. I. Vavilov All-Russian Institute of Plant Genetic Resources. – 2017.
2. Dzhevinsky, Vasily Nikolaevich. 30 Years in Chelkar. An Essay on the Work Activities of Forester Vasily Nikolaevich Dzhevinsky from 1898 to 1953. Manuscript (with appendices).
3. Newspaper "Path to Communism" dated November 28, 1988, section "From the Urals to the Aral". V. Afanasyev: Operation "Big Barsuky".
4. The Role of N.I. Vavilov and VIR Scientists in Desert Development // N. I. Dzyubenko, A. A. Kochegina: - Proceedings on Applied Botany, Genetics and Breeding.- pp. 5 – 34. Vol. 177. Issue 1. St. Petersburg, 2016.
5. Sych Zenoviy Deonyzovych. Life "Harvest" and List of Scientific Works of Doctor of Agricultural Sciences, Professor Zenoviy Deonyzovych Sych, Written and Compiled for the 65th Anniversary of His Birth / Edited by Z.D. Sych and his wife I.M. Sych. – Vinnytsia: LLC "Tvory", 2019. – 160 p.
6. Photos from the archive of Professor Zenoviy Deonyzovych Sych.

Література:

1. Соратники Николая Ивановича Вавилова: Исследователи генофонда растений: Алпатыев А. М. Федеральный исследовательский центр Всероссийский институт генетических ресурсов растений им. Н. И. Вавилова. – 2017 г.
2. Джевинский Василий Николаевич. 30 лет в Челкаре. Очерк трудовой деятельности лесовода Джевического Василия Николаевича с 1898 по 1953 год. Рукопись (с приложениями).
3. Газета "Путь к коммунизму " за 28 ноября 1988 года, раздел "От Урала до Арала". В. Афанасьев: Операция «Большие Барсуки».
4. Роль Н.И. Вавилова и учены ВИР в освоении пустынь // Н. И. Дзюбенко, А. А. Кочегина: - Труды по прикладной ботанике, генетике и селекции.- С. 5 – 34. Т. 177. Вып. 1. СПб., 2016.
5. Сич Зеновій Деонізович. Життєві «жніва» і перелік наукових праць доктора сільсько-господарських наук, професора Сича Зеновія Деонізовича, написані і складені до 65-річчя від дня народження/В авторській редакції З.Д. Сича і його дружини І.М.Сич. – Вінниця:ТОВ «Твори», 2019. – 160 с.
6. Фото з архіву професора Сича Зеновія Деонізовича.